

Závody par excellence družstevní jsou jediné družstevní konsumy. Jako každý závod, musí i konsum usilovat o docílení zisku, jež nemůže celý rozdělit členům podle jejich obratu s družstvem. Konsumy zadržují dosti značnou část tohoto zisku ke svému kapitálovému posílení a osamostatnění. Ačkoliv se musí konsumy dnes probíjet už třetí kritickou situací nezaviněnou vlastní neschopností (prvé potíže byly aprovisační nedostatky po válce, pak následovala r. 1922 a 1923 deflační krize, konečně od prosince 1929 a zvl. od září 1930 nezaměstnanost), musíme uznat, že se konsumy osvědčily a úspěšně rozvinuly, aniž hrubě porušovaly ryze družstevní principy. Soustřeďují dnes asi 1 milion členů. Jejich kapitálové zesílení je vidět na vzrůstu vlastního jmění (podílů a všech fondů) tak u konsumů Ústředního Svazu připadalo na 1 člena vlastního jmění r. 1921 115 Kč, r. 1924 170 Kč, r. 1931 již 246 Kč, u konsumů Verbandu r. 1921 100 Kč, r. 1924 134 Kč, r. 1929 167 Kč. Nemovitý majetek konsumů rychle vzrůstá: tak u konsumů Ústředního Svazu připadalo v bilanční hodnotě nemovitostí na 1 člena r. 1921 45.4 Kč, jen v Čechách 65.7, r. 1924 130.8 resp. 143.4, r. 1931 326.1 resp. 342.6.)

Nelze tedy posuzovat družstevnictví s jednoho hlediska, hlavně nelze supponovat družstevnímu hnutí kolektivistické cíle a socialisující tendence. Nehodí se to ani na konsumy, které jsou těmto ideím nejbližší. Družstevnická praxe zůstane vždy omezena na konkrétnější cíl, majíc pomáhati výdělků a hospodářství členů. Výtky, jež se družstevnictví činí, neměly by být pronášeny paušálně. Pokud potřebuje družstevnictví kritiky, musí být kritika založena u různých druhů družstev na různých principech.

Pro socialism jakožto program radikální přestavby dnešní hospodářské a sociální ústavy nemá příliš liberalisticky pojatá myšlenka kooperativní rozhodující význam. I družstevnictví, které je socialismu nejbližší a usiluje o kolektivní hospodaření nekapitalistické, může jen existovat v nějaké ekonomické soustavě, ale nemůže ji měnit nebo udržovat, ať už je to kapitalismus nebo socialism. Může být obranou proti vadám systému nebo jeho doplňkem a podporou, nemůže se však postavit proti danému systému a uplatňovat se proti němu jako složka systému heterogenního.

Dnešní doba je dobou, která hledá formy hospodářství nějak kontrolovaného popř. v radikálnějším pojetí hospodářství plánovitého. Aniž bychom si činili nějaké iluze o věci samé i o úloze družstevnictví, mohli bychom spatřovat v tomto úsilí novou výzvu ke zvýšené aktivitě na poli družstevním. Tu by zvláště přicházela v úvahu družstva zemědělská jakožto nástroj organizace a kontroly zemědělské výroby a odbytu zemědělských produktů. Mnohem menší význam má ostatní družstevnictví, na př. velké moderní maloobchodní podniky by mohli živnostníci a obchodníci organizovat i cestou kooperativní. Konsumům i dnes nepřipadá než význam obranný jakožto kooperativní organizaci spotřebitelů, jimž v kontrolovaném hospodářství nemůže být ponechána role tak pasivní jako dosud. Konsumní družstevnictví je dosud jedinou organizací, která rozhodněji a soustavněji usiluje o vytvoření nějakého ústředí hájícího zájmy spotřebitelů.

PROF. DR. VAHAN TOTOMIANC:

MAZZINI DRUŽSTEVNÍK:

Již slavný ruský spisovatel a filosof L. N. Tolstoj vystihl význam velikého italského ideologa družstevního hnutí a prohlásil o něm: „Vlastní hodnota Giuseppe Mazziniho nebyla nikdy vystižena pro jeho italskou a vlasteneckou politickou činnost; pod ní zůstal

utajen jeho význam jakožto filosofa a skutečného proroka všech národů. Podivoval jsem se vždy jeho spisům a mám v největší úctě jeho ušlechtilý život.“

Giuseppe Mazzini, narozený v Janově 12. června roku 1805 a zesnulý v Pise dne 10. března r. 1872. jest jistě nejznámějším Italem. Jemu a Garibaldiemu děkuje Italie za své sjednocení, jemu vděčí tato země i za jeho republikánské a socialistické ideje. Mazzini byl netoliko prvním italským republikánem, nýbrž i jedním z prvních socialistů. Socialismu byl oddán až do roku 1870., to jest až do vyhlášení pařížské komuny, s níž nesouhlasil. I eticko-náboženské hnutí má v něm svého zakladatele. Než jeho etika a hlavně jeho náboženství nebyly církevními, dokonce pak už ne speciálně katolickými, a proto potírala katolická církev Mazziniho co nejrozhodněji. Mazzini byl také prvním hlasatelem moderní ideje spojených států evropských. Toto spojení mělo se uskutečnit podle Mazziniho asociací, to jest prostřednictvím družstva. Sdružená Evropa povede ke sdruženému lidstvu. Mazzini byl nejen vůdcem lidu, nýbrž i prorokem. Pevně věřil v pokojný vývoj lidstva asociací a hnusily se mu všechny násilné prostředky. Prohlašoval, že nutno lidi méně poučovati o jejich právech, za to však více o jejich povinnostech. Jeho proslavené knihy „Povinnosti člověka“ užívá se jako čítanky v italských školách.

Mazzini nazval asociaci nebo družstvo „pákou světa“. Družstevní idea je prý nejvznešenější ideou, jakou kdy svět poznal. Jí a nikoli státním nátlakem budou prý národové osvobozeni. Svoboda bez družstva vedla by k anarchii, leč asociace bez svobody, asociace v širokém slova smyslu mohla by vésti k despotismu. Lidstvo prý nenávidí stejně tyranii jako anarchii.

V Mazziniho světovém názoru má družstvo universální charakter již od roku 1831., to jest od založení spolku „Mladá Italie“. Družstevní zásada jest totožná s všeobecným zákonem, jenž má upravití budoucí obrození lidstva. Družstvo jest jediným prostředkem k dosažení pokroku, tvrdil Mazzini v roce 1835.

Národohospodáři a socialisté spatřují v družstvu nejčastěji organizaci čistě hospodářskou. Mazzinimu jest však družstvo ideou nejen hospodářskou, nýbrž i ideou mravní a v širokém smyslu ideou náboženskou.

Ústředním východiskem Mazziniových politicko-sociálních názorů byl pojem boha a pojem lidu. Ve svém spise „Víra a budoucnost“ napsal Mazzini: „Kde je bůh, tam je i lid. Víra jest filosofií lidu. Veliké ideje činí národy velikými. Rozšiřují obzor lidu, hýbou jeho svědomím, jež jest potlačeno materialismem. Staví lidu na oči veliký misijní úkol. Neukojené hmotné zájmy vedou ke vzpouře . . .“

A na jiném místě téhož spisu vyzývá Mazzini k zakládání a organizaci asociace, k proklamování lidství, má-li nastati nová epocha.

Přes velebení asociace nebo družstva nezapomínal Mazzini na jeho objekt, na člověka. Mazzinimu je družstvo velikou výchovnou školou, jež nemá co činiti s pasivními bytostmi, nýbrž s lidmi, kteří i samotni musí usilovati o to, aby se stali lepšími. Mazzini nevěřil v mechanické zdokonalení lidí ve smyslu lásky k bližnímu, nebo, jak se vyjádřil Nietzsche, ve smyslu lásky na dálku, tak říkajíc proti vůli člověka samotného.

Ve své bezesporně nejznamenitější knize „Povinnosti člověka“ napsal:

„Státí se lepším musí býti účelem vašeho života. K tomu, abyste byli na trvalo méně nešťastnými, můžete dospěti pouze tehdy, stanete-li se lepšími. Vyvstalo by mezi vámi tisíce tyranů, kdybyste bojovali toliko ve jménu hmotných zájmů nebo ve jménu jistější organizace. Nezáleží tolik na tom, změníte-li organizaci, ponecháte-li však sebe samy a ostatní v dnešních utrpeních a sobectví; organi-

sace jsou jako určité byliny, jež obsahují buď jed nebo lék podle toho, jak je kdo připravuje. Dobří lidé dělají ze špatných organizací dobré, špatní z dobrých špatné.

Slyšíte-li tedy od mužů, kteří hlásají nezbytnost nějaké sociální změny, že chtějí tuto změnu uskutečnit tím, že zdůrazňují jedině vaše práva, buďte jim vděční za jejich dobré úmysly, nedůvěřujte však, že se setkají s úspěchem.

Náš problém je problémem výchovy, musíme člověka přetvořit ideami a láskou, musíme zvýšit a rozšířit jeho životní sféru. V zanedbávání tohoto účelu tkví osudný omyl mnohých, kdož se nazývají socialisty. Věnují své studie a síly světu, nikoli člověku, domu a nikoli živoucímu stvoření, které jej má obývat. Vaše zahrady a paláce jsou zajisté krásné, nemáte však obav, že by divoch, jemuž je propůjčíte k obývání, mohl všechny tyto krásy v okamžiku zničit? Rozpadnou se vám dříve, než je počnete zmnohonásobovat.

V člověku musíme probudit ideu a důstojnost lidského poslání tím, že v něm rozvíjíme vírou a příkladem napolo uhaslý plamen povinnosti a oběti, tím že jej učíme: dbátí vždy společného života bratří v Kristu a milovati. Opomínete-li tuto svatou nauku nebo s ní budete nakládat jako s něčím podřadným, nedosáhnete ničeho.

Milujte! Láska, toť křídla duše, na nichž se povznášejí k bohu, ke krásnu, ke vznešeniu, jež jsou božími stíny na zemi.

Láska vaše budiž však láskou, jaké vás učil Dante a jaké vás učíme my: láskou duší, které se vespolek povznášejí a nedotýkají se země hledající mír, jehož není dopřáno na zemi lidskému stvoření a jež rozčarování mění nevyhnutelně v sobectví.

Očištěte se, posilněte se, polepšete se tím, že se budete milovat!“

Na jiném místě vzpomenu dila Mazziniova dila najdeme několik vět, jež zní úplně moderně a v nichž shrnuje svou družstevní ideu.

„Prostředek, jak zlepšíte své postavení, nemůže býti nalezen v libovolných organizacích povšechného rázu, jež budou vytvořeny podle toho, jak se to bude zdát tomu neb onomu vhodným, a jež, odporující základním pravidlům občanského života, budou náhle zavedeny nařízeními. Nežijeme na tomto světě proto, abychom vytvářeli lidství, nýbrž abychom v něm pokračovali; můžeme a máme pozměňovati prvky, které je tvoří, nemůžeme je však zahladiti. Lidství zůstane a bude se vždy chovati nepřátelsky k takovým plánům. Bude proto ztracen čas, jehož bude použito jedině k živení takových ilusí.

Nesmí se tudíž podniknouti nic z toho, co by ničilo svobodu, úctu nebo vzpruhu k práci, ani co by mělo za následek ztenčení kapitálu, zmenšení pracovních nástrojů a výroby.

Prostředek, jak si zlepšíte svou situaci, spočívá ve spojení kapitálu v těchže rukou.

Vaše budoucnost jest v hmotném a mravním pokroku. Buďte pamětliví toho: jakmile se spojí kapitál s prací v těchže rukou, jakmile výtěžek práce bude rozdělován mezi dělníky úměrně k vykonané práci a k její hodnotě vzhledem k úhrnné sumě kolektivní činnosti, pak se zmenší vaše bída a povznese se vaše mravnost.

Zde tkví tajemství vaší emancipace. Kdysi jste byli otroky, pak nevolníky, dnes jste otroky námezdnými, brzy však, budete-li to jen chtít, stanete se svobodnými výrobcí a členy družstva.

Svobodného družstva, vámi ze svobodného rozhodnutí založeného, družstva lidí navzájem se znajících, milujících a ctících; družstva, jež nevzniklo ani z donucení ani nebylo založeno z vládního příkazu, nýbrž jež spočívá na osobní náklonnosti; družstva

lidí, na něž se bude hleděti jako na svobodné bytosti a nikoli jako na čísla nebo výrobní stroje.

Kde však vzíti základní kapitál, jehož pomocí lze založiti družstvo?

Je to otázka důležitá, nemohu jí však věnovati tolik času, jak bych rád učinil. Omezím se na to, abych ukázal v hrubých obrysech, co jest vám a ostatním činiti.

Prvotní zdroj kapitálu spočívá ve vás samotných, ve vašich úsporách, ve vaší obětavosti. Zním situaci většiny z vás; vím, že mnozí z vás, díky vytrvalé práci, náhodou lépe placené než práce jiného, mohli následkem šetrnosti uložit si menší částku, postačitelnou k zařízení obchodu na vlastní účet. Úspory ty sluší považovati za splnění povinnosti, za vzpruhu k dosažení svobody. Tak jako si národové lépe chrání svobody, dobyli-li jí za cenu vlastní krve, tak využije vaše spotřební družstvo lépe a rozumněji kapitálu získaného vlastní prací a spořivostí, než kapitálu nabytého jinými prostředky. Tak se věci mají.“

Velmi zajímavé je formulování družstevního zákona, které učinil Mazzini v době, kdy vznikla v Anglii první spotřební družstva a kdy byly ve Francii učiněny první pokusy s družstvy výrobními:

„Na všech polích družstevního hnutí potvrzuje se pravidlo, že sjednocením se síly v podniku nesčítají, nýbrž násobí.“

Že družstvo musí býti zvláštním oborem působnosti a že družstevní organizace má říci co nového, nezávisle na všech ostatních sociálních hnutích, bylo Mazzinimu samozřejmým již tehdy; napsal:

„Nehodláme řešiti sociální otázku ani třídním bojem ani odborovým bojem dělnictva, který končí jen oslabením výroby a zdražením životních potřeb; nehodláme ji řešiti ani násilným zásahem do soukromého vlastnictví, jež jest zdrojem závodění a píce; hodláme ji řešiti spíše tím, že vytvoříme nové zdroje kapitálu, výroby a spotřeby, jakožto výslednice činnosti svobodných a dobrovolných družstev.“

Místo aby kázal o odstranění kapitálu, navrhoval Mazzini dělnickým sdružením cíl mnohem praktičtější, moudřejší, totiž: kapitál a práci nutno spojiti v těchže rukou; tím se osvobodí dělník od námezdného jha a stane se z něho svobodný výrobce a pán vlastní výroby.

Giuseppe Mazzini objasnil takto, jaké požadavky bylo by dlužno klásti na družstva, jež mají takové sociální poslání:

„Musilo by to býti svobodné, dobrovolné a spořádané sdružení lidí, kteří se znají, respektují a milují, na něž by nevykonávala nátlak a na něž by neměla vlivu vládní moc, musilo by býti spravováno vašimi vlastními zmocněnci, které byste mohli podle své vůle zase odvolati.“ A končí: „Takto nebudou už dělníci vydáni na pospas státnímu despotismu ani libovolnému panství, které neví ničeho o potřebách a životních podmínkách dělnické třídy.“

Jest podivuhodným, jak prorocky varoval lid před spekulanty a bankéři, kteří nedospěli tehdy ještě k tomu stupni rafinovanosti, pokud jde o vyděračské prostředky, jaké si osvojili v dnešní době; „připravují lidu strašné krise“, pravil.

Jako odpůrce kapitalismu prohlásil: „Za vlády družstevního zákona nahradí pracovní řád dnešní řád mzdový a stane se základem budoucího hospodářského řádu světového.“

Uvádíme tolik citátů ze spisů Mazziniových, zvláště z jeho knihy „Doveri dell' Uomo“ — „Povinnosti člověka“ a ze Scritti di Mazzini — „Politica et economica“, ježto jsou velmi originální a mohou býti oporou ve rmutné době, již prožíváme. Na konec uvá-

díme ještě jeden citát, jenž může posloužiti jako napomenutí dnešnímu pokolení.

„Dejte však pozor a uvěřte muži, který po třicet let studoval vývoj poměrů v Evropě a, uchýliv se již do bezpečného přístavu, viděl hroutiti se nejposvátnější a nejúčitečnější zařízení. Nebudete míti úspěchu, nestanete-li se lepšími. Nedospějete jinak k uplatnění svých práv, než zasloužíte-li si jich svou obětavostí a láskou. Budete-li o něco usilovati ve jménu splněné nebo splnitelné povinnosti, dosáhnete co budete chtít; učiníte-li tak však ve jménu egoismu, ve jménu jakéhokoliv práva na blahobyt, jemuž vás učí hlasatelé materialismu, dosáhnete nanejvýš toliko pomíjivého úspěchu, jenž má vzápětí strašné rozčarování.

Bez boha, bez vědomí zákona, bez mravnosti, bez odhodlání k oběti, pravím vám to z nejhlubšího přesvědčení, nebudete míti úspěchu, nedospějete ke skutečné veliké revoluci. Tato revoluce, není-li ilusí egoistů toužících po pomstě, jest dílem náboženským.

Jako se dokonává zdokonalování člověka od epochy k epoše, od pokolení do pokolení, tak se dokonává i zdokonalování individua z bytí do bytí rychleji nebo povlněji, a to podle naší činnosti. To jest jednou z pravd obsažených ve slově pokrok, z níž se zrodí náboženství budoucnosti. A jedině v něm může se dokonati vaše emancipace.“

Vymezený rozsah této studie nedovoluje nám zmíniti se o sociální činnosti Mazziniho. Spokojíme se konstatováním, že Mazzini by netoliko otcem italského družstevního hnutí, nýbrž že měl vliv i na vývoj poměrů v cizině, především jako uprchlík ve Švýcarech, kde silně ovlivnil počátky dělnického hnutí švýcarského (jak to prokázal nedávno v menší práci prof. dr. Hans Müller); a pak v Anglii, kde se stýkal v době svého vyhnanství s četnými družstevníky a sociálními reformátory. (V angličtině vyšly také první překlady jeho spisů.) Jeden z největších vůdců německé sociální demokracie, August Bebel, napsal o Mazzinim toto: „Největšímu spiklenci a agitátorovi za svobodu a sjednocení Italie, Giuseppe Mazzinimu, jest zavázána moderní Italie největším díkem.“ Mohli bychom k těmto slovům Bebelovým dodati, že nejen Italie, nýbrž i mezinárodní hnutí sociální a družstevní vděčí Mazzinimu za velmi mnoho a že se může od něho mnohému naučiti. O Mazzinim možno říci s básníkem, že vrátil se duch jeho, aby život rmutný překonati pomáhal a mladé srdce nadchnouti neváhal.

Preložil A. Klimt.

DR. P.:

ODPOVĚDNOST AMERIKY V EVROPSKÉ KRISI.

OTÁZKA VÁLEČNÝCH DLUHŮ.

Je zbytečno popírati velikou odpovědnost, kterou mají Spojené Státy na všech možných politických i hospodářských událostech světa od světové války. Nesmírný rozmach jejich obchodu během světové války jim přivodil pohádkové bohatství a způsobil, že se staly finančníky světa. Doufala-li Evropa okamžik, že pomocí nich dosáhne trvalého míru, pak tato naděje byla velmi brzy zklamána, a to již tehdy, když Spojené Státy odmítly ratifikovati „smlouvu tří“, kterou podepsal jejich president Wilson a kterou se zavazovaly, že přispějí na pomoc Francii v případě, kdyby byla napadena se strany Německa. To byl opravdu krásný konec idealismu a president Wilson se „svým sněhobílým vlasem a vyhublým obličejem“ pozdravil a odešel do ústraní, aby zemřel se zloženým srdcem.

Ale zatím co Spojené Státy rozradostněny opouštěly Evropu se slastným pocitem,